

Makale Türü: Araştırma makalesi
Geliş Tarihi: 04.01.2024
Kabul Tarihi: 04.06.2024

Article Type: Research article
Submitted: 04.01.2024
Accepted: 04.06.2024

Atıf Bilgisi / Reference Information

Çınar, R. (2024). H. Lefebvre'nin Mekânsal Üçlü Kuramı Bağlamında İktidarın Kentsel Mekânla İlişkisi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 30-43. DOI: 10.20493/birtop.1414752

H. LEFEBVRE'NİN MEKÂNSAL ÜÇLÜ KURAMI BAĞLAMINDA İKTİDARIN KENTSEL MEKÂNLA İLİŞKİSİ

THE RELATIONSHIP BETWEEN POWER AND URBAN SPACE IN THE CONTEXT OF H. LEFEBVRE'S SPATIAL TRIAD THEORY

RAMAZAN ÇINAR

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Beykent Üniversitesi, Türkiye
Asst. Prof., İstanbul Beykent University, Türkiye
cinarramazan1@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7629-1735

Öz

Henri Lefebvre'nin "Mekânın Üretimi" çalışmasında mekânsal üçlü kuram temelinde yaptığı tartışmalar, kentsel teori ve coğrafyayla ilişkili düşünsel ve bilimsel açılımlara önemli katkılar sağlamıştır. Mekân temelinde geliştirilen düşünceler bu alanın yeni bir perspektif bağlamında ele alınmasını sağlamış ve mekânın birey, toplum ve iktidar nezdinde baştan sona yeniden kurgulanmasına imkân tanımıştır. Bu çalışma, mekân üretim biçimine iktidar temelinde bir okuma geliştirerek Lefebvre'nin üçlü kuramından (mekânsal pratik/algılanan, mekân temsilleri/tasarlanan ve temsil mekânları/yaşanan) hangisinin iktidarın mekân üretim politikalarına aracılık ettiğini belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışmada iktidar ve mekân üretimi konuları teorik bir çerçevede ele alınmış ve Lefebvre'nin mekânsal üçlü tartışmasıyla ilişkilendirilerek irdelenmiştir. Mekân üretimi ve iktidarın mekânla ilişkisi tartışılırken, iktidarın mekâna müdahale ve mekânı üretme biçimi konularına da değinme gereği duyulmuştur. Çalışmanın sonucunda iktidarın mekâna müdahale tarzı ve biçimine göre mekânsal üçlü unsurlarda iktidarın izlerine rastlanılabileceği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mekânın üretimi, H. Lefebvre, iktidar, kentsel mekân.

Abstract

The discussions developed by Henri Lefebvre, based on the spatial triad theory in his work "The Production of Space" have made significant contributions to the intellectual and scientific expansions related to urban theory and geography. The ideas developed in the book on the basis of space enabled this area to be discussed in the context of a new perspective and allowed space to be completely reconstructed in the eyes of the individual, society, and power. This study aimed to determine which of Lefebvre's triple theory (spatial practice/perceived, space representations/designed, and representational spaces/lived) mediates the power's space production policies by developing a reading of the form of space production on the basis of power. In this study, issues of power and space production were discussed within a theoretical framework and examined in relation to Lefebvre's spatial triad discussion. While discussing the production of space and the relationship between power and space, it is necessary to touch upon the issues of power's intervention in space and the way it produces space. The study emphasized that traces of power can be found in spatial triple elements, depending on the style and form of the intervention in space.

Keywords: Production of space, H. Lefebvre, power, urban space.

GİRİŞ

İktidar olgusu temelde aile ilişkilerinden başlayarak zamanla toplumsal yaşamın her aşamasında etkili bir güç konumuna gelmiştir. Toplumun tarihsel gelişimi ile iktidar olgusunun gelişimi kesintisiz etkileşim halindedir. Sennet, bireyin ne görmesi ve hissetmesi gerektiğini büyük ölçüde iktidar koşullarının belirlediğini Weberyen bir görüşe dayandırarak aktarmaktadır (Sennet, 2011, s. 30). Sennet ayrıca Marksistlerin büyük çoğunluğunun birer otorite simgelerine dönüşen “egemen sınıf iktidarının” kendiliğinden gerçekleştiğine inandıklarını da belirtmektedir. Bir kişinin iradesinin diğer kişinin iradesini baskılaması durumunda iki kişi arasındaki iktidar durumu gerçekleşmiş olur. Sennet’e (2011, s. 29) göre, iktidarı temsil eden günümüz mekânları sonraki kuşaklar açısından da itaat eden ve yöneten bir egemen iktidar düzenini simgelemektedir. İktidar kente yerleştirdiği temsiller aracılığıyla mekâna ideolojisini yansıtmaya ve toplumun gündelik yaşamını dönüştürmeye çalışır.

İktidar mücadelesi mevcut sınıfların ya da toplulukların paralelinde veya karşısında gelişim gösteren başka bir iktidar biçiminin oluşmasıyla başlar. Bu iktidar biçimleri arasında gerçekleşen mücadelelerin geneli belirli bir çıkar ilişkisine dayanmaktadır. Tarihsel gelişim sürecinde iktidarların belirli bir alanın hâkimiyetini lehlerine çevirmeye yönelik mücadeleleri günümüz modern dünyasında da kesintisiz bir biçimde sürmektedir. Aile içi ilişkilerde geliştirilen güç temelinde başlayarak toplumun yönetilmesine evrilen ve yeni bir biçim kazanan iktidar, dönemin şartlarına göre kendini yeniden üretmiştir. Foucault tarafından siyasal, ideolojik ve ekonomik şekilleriyle belirlenen iktidar biçimleri de bu evrilme sürecinin bir parçası olarak üretilmiştir. Foucault (2012, s. 248), iktidar şekillerinin temelde “devlet iktidarına dayandığı” yönündeki iddianın aksine toplumsal gelişim süreçlerinde ortaya çıkan iktidar şekillerinin devlet iktidarını ortaya çıkardığını savunmaktadır. Bu savıyla Foucault, bizlere iktidarın kaynağı ve doğası hakkında adeta yeni bir pencere aralamıştır.

İktidarı elinde bulunduranlar arasında vuku bulan askeri, siyasal, kültürel, teknolojik ve ekonomik mücadeleler zemin kaybetmeden sürdürülürken değişen gündelik yaşamın sunduğu olanaklardan ve gelişmelerden de geri kalınmamış, mücadele alanları sürekli yeniden düzenlenmiş ve bu iktidarların eylem alanları genişlemiştir. Bu bağlamda önceleri topraklarını genişletmeyi ve geniş coğrafyalarda hâkimiyet kurmayı hedefleyen iktidarın radarına artık kentler ve kentlerdeki mekân üretim süreçleri ile mekânlara iliştilen sembolik değerler girmiştir. Özellikle kentsel mekân olgusunun gündelik yaşam pratiklerinde önemli bir yer edinmeye başlaması ve yeniden üretilebilir olma durumu bu alanın “politika konusu” olmasına ve iktidarın denetim sahasına girmesine neden olmuştur. İktidarın denetimine açık olan mekân, iktidara toplumun gündelik pratiklerine müdahalede bulunarak buraları dönüştürme fırsatı tanımıştır. Foucault’ya göre mekân disipline edenin, düzenleyenin ve yaşayanın kendisine alan bulduğu bir çatışma alanıdır (Foucault, 2014, s. 20). Ona göre mekân, iktidar ve iktidarın çizmiş olduğu sınırlar içerisinde yaşayanlar açısından bir çatışma alanı olma durumunu kendisinde her zaman barındırır.

Makale, mekân üretimi sürecinin bir tarafı haline gelen iktidarın mekânı dönüştürme ve araçsallaştırma pratiğine eğilerek Lefebvre’nin sunmuş olduğu mekânsal üçlü kuramının bu pratikteki karşılığına bakmaktadır. Bu çalışma, iktidarın mekâna müdahalede bulunarak onu dönüştürdüğü ve kendi ideolojisine uygun bir mekân üretim pratiği sergilediği iddiası

taşımaktadır. Çalışma literatürün sunmuş olduğu teorik bilgilere ve tartışmalara dayanmaktadır. Bu yönüyle çalışma literatürde yaygınlaşan mekân üretimi tartışmalarına iktidarın müdahaleci etkisi bağlamında bakarak yeni bir değerlendirme biçimine imkân sağlamaktadır.

MEKÂN ÜRETİMİ, KENTSEL MEKÂN VE İKTİDAR

Mekân Üretimi

Sosyal bilimlerde mekân kavramına dair geliştirilen tanımlamalar ve değerlendirmeler, mekân kavramı özelinde bir karmaşaya neden olmuştur. İngilizcede “*space*” sözcüğü ile tanımlanan mekân kavramının aynı zamanda “uzay” anlamını da taşıması zaman zaman çeşitli karmaşalara yol açarken bu kavramın Türkçedeki karşılığı ise ağırlıklı olarak uzam, konum, alan, yer veya doğal ve sosyal mekân gibi çeşitli şekillerde kullanılmaktadır. Türkçede mekân kavramına karşılık gelen bu kullanımlar da çoğu zaman birbiriyle karışabilmektedir. Özellikle felsefede yürütülen tartışmalarda mekân kavramı “boşluk” veya “uzam” sözcükleriyle kavramın soyut tarafına göndermede bulunurken coğrafyada bu kavram daha çok “yer” sözcüğüyle kurulan ilişki bağlamında kullanılmıştır (Çetin, 2010, s. 59). Farklı disiplinlerce çeşitli anlamlarda kullanılan mekân kavramının bu boyutta ele alınması kavram etrafında dönen tartışmaları alevlendirmiştir.

Soja’ya (1996, s. 40) göre çeşitli kültürel coğrafyacı tarafından mekân ve yer kavramları farklı konular bağlamında tartışılmaya çalışılarak bu iki kavramın birbirinden ayrılması sağlanmaya çalışılmıştır. Bu kültürel coğrafyacılar “mekân” kavramını ağırlıklı olarak “mesafeli, şeffaf ve soyut” bir bağlamda değerlendirirken “yer” kavramını ise “anlılık, somutluk ve kültürel etki” bağlamında ele aldıklarını aktarmaktadır. Lefebvre, yer ile mekânın birbirinden ayrı bir şekilde ele alınarak tartışılmasını, bu iki terimin anlamlarını zayıflatacağı gerekçesiyle gereksiz bulmaktadır (Soja 1996, s. 40). Agnew’e göre yer ve mekân çerçevesinde dönen tartışmaların büyük bir bölümü özellikle 19. yüzyıldan kalma tartışmalardır. Ona göre “mekân” kavramının günümüzdeki kullanımının temelleri ise Fransız coğrafyacı Paul Vidal de la Blache’e (17.yüzyıl) dayanmaktadır (Agnew, 2011, s. 316). Yer ve mekân kavramları birçok düşünür tarafından “yer bilimi” şeklinde tanımlanırken bu kavramları Blache “mekânsal bilim” şeklinde tanımlamaktadır (Agnew, 2011, s. 317).

Özellikle 19. yüzyılın birinci çeyreğinden itibaren akademik çevrelerde ağırlıklı olarak yerin ve mekânın bilimi şeklinde tartışılmaya başlanan mekân olgusu, günümüzde özellikle coğrafya ve şehircilik disiplinlerindeki tartışmalarda “*place*” ve “*space*” kavramları çerçevesinde belirli bir temele oturtulmuş ve önemli tartışmalara zemin hazırlamıştır.

Kentsel Mekân

Kent toplumunun kolaylıkla ulaşabildiği doğal ya da yapılaşmış çevre kentsel mekânı oluşturmaktadır. Bu anlamda kentsel mekân kente dair olan farklı özelliklerdeki yolları, meydanları, caddeleri ve konut yerleşimlerinin tamamını ifade etmektedir. Halkın kolaylıkla ve hiçbir engelle tabi tutulmadan girip çıktığı kamusal veya özel mekânlar kentsel mekânın bir başka tarafına göndermede bulunur.

Madanipour'a (1999) göre; kentsel mekân yurttaşlar tarafından erişilebilen yabancılar tarafından ise belirli kısıtlamalarla kullanılabilen kırsal ve kentsel düzeydeki tüm alanlardır. Shonfield (1998) ise kentsel mekâna "insanların evde ya da işte olmadıkları zamanlarda kullandıkları herhangi bir yer" şeklinde bir tanımlama getirerek kentsel mekânın kamusal boyutuna dikkatleri çekmiştir (Yazıcıoğlu, 2010, s. 30). Kentsel mekânı binaların bulunduğu ama aynı zamanda binaların dışında kalan alanlar olarak da tanımlayabiliriz. Bu yönüyle kentsel mekân diye tabir edilen şey aslında mekânın somutlaşmış şeklidir. Yani mekânın tasarlanan boyutuna göndermede bulunmaktadır. Tasarlanan mekân konusu aşağıdaki bölümlerde Lefebvre'nin çizdiği perspektifle ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Uzun bir süre kentsel mekân ile mimari mekân aynı anlamda kullanılmıştır. Ancak modernizm ile birlikte bu mekânlar ayrılmıştır. Kentsel mekânlar kentlerin nabzıdır. Kentsel mekânlar "ortak paylaşılan kimliği, kültürü, simgeleyen kesişme noktalarını, kenarları, kavşakları, yapılandırırken biçimsel ve anlamsal boyutta o yere ait yaşanılanlar ve yaşayanlar hakkında bize ipuçları sunmaktadır" (Yazıcıoğlu, 2010, s. 31). İnsanların hayatlarında ortaya çıkan gelişmeler ve değişimler zamanla kentsel mekânların da değişmesine yol açmış ve kentsel mekânların insanların gündelik, kültürel ve kimliksel alışkanlıklarına göre yeniden şekillenmesini sağlamıştır.

Kamusal fikirlerin ve mesajların aktarıldığı ve paylaşıldığı yerler olan kentsel mekânlar, toplumsal gruplar arasında bir kaynaşma veya zıtlıklar da yaratabilir. Kentsel mekânlar, insanların birbiriyle iletişime geçtiği, birbirini tanıdığı ve sosyalleştiği alanlardır. İstanbul gibi büyük kentlerde, kentsel mekânlar sayesinde farklı din, kimlik ve kültüre sahip insanlar bir araya gelme olanağı bulur. Aynı kentsel mekânların kullanıcıları olurlar. Bu anlamda kentsel mekân karşısında eşitlenirler. Kentsel mekânı kullanım pratikleri benzerdir. Castells, kentsel mekânı maddi bir ürün olarak görmektedir. Başka bir deyişle onu "toplumsal oluşumun tarihsel süreçteki bir momenti" olarak değerlendirmektedir. Castells'e göre kentsel mekân toplumun özgüllük kazandığı, tarihsel bir araya gelişin somut bir ifadesidir (Castells, 1978, s. 115).

İktidar

İktidar, mekânın üretimi üzerindeki tasarrufunu kullanarak toplumu denetleyebilmektedir. Mekânın üretimi noktasındaki hakimiyeti elinde tutan iktidar, bu vesileyle fiziksel mekân temelinde bir toplumsal hakimiyet biçimi ortaya çıkararak soyut mekân üretimini toplumsal karakteristiği biçimlendirecek şekilde yeniden kurar (Özkan, 21 Mayıs 2012). Bu bağlamda kendisine mekânda alan açan iktidarın görünürlüğü artar ve mekânı çıkarları doğrultusunda istediği şekillerde yeniden biçimlendirerek onu kendisine uygun bir araç haline getirir. Mekânın araçsallaştırılarak toplumsal yaşamı, hafızayı ve karakteri biçimlendirmesi yönünde iktidarın tarihsel gelişim sürecinin birçok evresinde çeşitli girişimleri olmuştur (Özkan, 21 Mayıs 2012).

Lefebvre, toplumsal ilişkilerin üretimini mekân üretimiyle açıklamaktadır (Lefebvre, 2014, s. 56). Mimari yapılarda ideolojisini ve gücünü somutlaştıran iktidar açısından mekân kendisini yeniden ürettiği bir temsil alanıdır. Foucault'ya göre iktidarın dayandığı güç, servet ve bilgi iktidar otoritesinin dışavurumudur. O, her şeyin siyasi bir alana içkin olmasının temel nedeninin güç ilişkilerinin her yerde olması gerçeğinden kaynaklandığını belirtmektedir. Bu

yönüyle iktidarın siyasiliği diğer iktidar ilişkilerinin de kendi aidiyetlerini ön planda tutmasına yol açabilmektedir (Foucault, 2012, s. 113). Mekânı araçsallaştırarak toplumu kontrol etmeye çalışan iktidar, mekânı yeniden kurgulayarak onu siyasal gücünün temsili haline getirir.

Mekân üretiminin ardında kurulan iktidar ilişkileri, iktidar ve mekân olgusunun birbirinden ayrı ele alınamayacağına göstergesidir. Mekân inşa süreci mekâna yönelik fikrin zihinde şekil kazandıktan sonra somut düzleme aktarımı şeklinde gerçekleşir. Bu bağlamda zihinsel düşüncenin yer temelindeki gölgesine mekân karşılık gelmektedir. Bu yüzden mekânın kurucu öğeleri olan birey ve toplum tarafından üretilen mekânda dahi ideoloji ve politikaya rastlanabilmektedir. Ercan, masum olduğunu varsaydığımız toplumsal yaşamın mekânsal pratiklerinde bile “soyut iktidar ilişkilerinin gizli” olduğunu aktarır (Ercan, 2001, s. 153). Çoğunlukla kontrol edilebilir cadde, meydan, sokak ve cezaevi gibi alanlar üzerinden mekânda kendisini üreten iktidar, bu mekânlara varlığının devamı noktasında yaşadığı endişeden ötürü sürekli müdahale eder. Dolayısıyla kentsel mekânın her noktasına kendinden izler bırakan iktidarın, toplumsal ve bireysel yaşam alanlarımız ve eylemlerimiz üzerinde de “biçimlendirici müdahalesi” bulunmaktadır (Akkoç, 29 Nisan 2010). İktidar giriştiği mekân inşalarıyla zaman içerisinde kentli toplumun hareket alanını sınırlayabilmektedir. Kişilerin mekâna aidiyetleri iktidar tarafından çizilen sınırlar çerçevesinde ortadan kaldırılır. İktidarın belirli kesimlere uyan, diğerlerine uymayan türde bir mekânsal müdahale biçimine girişmesi mekân özelinde ayrışmaları da beraberinde getirebilmektedir.

LEFEBVRE: MEKÂNSAL ÜÇLÜ (SPATIAL TRIAD) KURAM

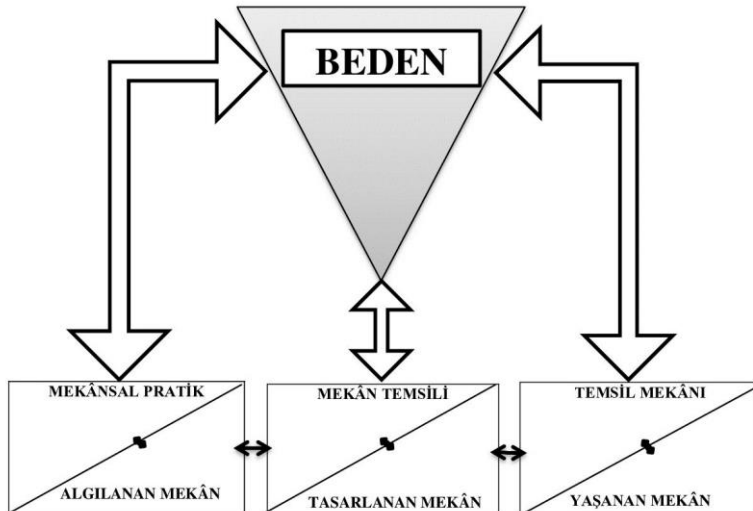
Fransız düşünür ve filozof Henri Lefebvre, Neo-Marksist olarak bilinmektedir. Çalışmalarında Marksizmi anlamak ve onu daha iyi bir hale getirmek için yoğun bir çaba içinde olmuştur. Gottdiener, Lefebvre'nin mekân diyalektiği ve Soja tarafından ele alınan sosyo-mekânsal diyalektik konularında Marksist bir bakış açısı ile önemli katkılar sunduğunu belirtmektedir (Gottdiener, 2000, s. 94). Lefebvre aynı zamanda mekânsal düzlemde Marksist teoriyi genişletmeye de çalışmıştır. Lefebvre düşüncelerini özellikle modern dönem kapitalist mekânı üzerinden yapılan analizler bağlamında temellendirmiş ve birçok çalışmasını kapitalist toplumda mekânın önemi, rolü ve üretimi çerçevesinde ele almıştır (Çetin, 2010, s. 77). Lefebvre Marksizm'in modern dünyadaki yerine şu cümlelerle değinir:

“Günümüzde modern dünyanın bilimsel ve teknolojik dönüşümleri Marksist düşüncenin yeniden ele alınmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Burada sunulan tez şöyle formüle edilebilir: “Marksizmin bütün kavramları yeniden ele alınıyor, teorinin hiçbir önemli momentu yok olmadan, bir üst düzeye taşınıyor. Buna karşılık, Marx tarafından sunumları içinde ele alındıklarında, bu kavramların ve teorik zincirleşmelerinin nesnesi yoktur. Marksist kavramların yeniden ele alınışı, mekânı tamamen dikkate aldığına optimal şekilde gelişir...” (Lefebvre, 2014, s. 347).

Lefebvre yukarıdaki açıklamalarıyla, Marksist teorinin önemli momentlerine paralel olarak mekânı da dikkate aldığını ve bu teoriyi yeniden ele alarak onu bir üst düzeye taşımayı amaçladığını ifade etmektedir. Urry'e (2004, s. 11) göre Lefebvre özellikle kapitalist mekân üretimi sonucunda gelişme gösteren farklı mekân üretim biçimleriyle ilgilenmiştir. Soja ise mekânı tartışma konusu yaparak inceleyen ve onu yeniden canlandırıp merkeze koyan Sartre, Heidegger, Kant, Hegel gibi düşünürler ile Harvey, Giddens, Simmel, Benjamin, Kracatter gibi

düşünürlerin hiçbirinin Lefebvre kadar mekâna katkı sağlamadığını ve mekânı onun kadar incelemediğini aktarmaktadır (Soja, 1996, s. 71). Üretim tarzının değişmesiyle mekânın da değiştiğini belirten Lefebvre'ye göre mekânın bir tarihi vardır. Lefebvre'ye göre mekân kavramı “toplumsal” olan ile “tarihsel” olanı, “kültürel” olan ile “zihinsel” olanı birbirine bağlamaktadır. Bu bağlamda mekân tarafından keşfedilen yeni alanlar, farklı toplumlar tarafından üretilen kendine has mekânsal örgütlülükler ve kentsel mekânın tüm öge ve biçimleriyle yeniden yaratımı son derece karmaşık bir süreci ifade etmektedir (Lefebvre, 2014, s. 25). Lefebvre'ye göre mekân basit ve tarafsız bir geometri değildir. Ona göre mekânın üretimi veya yeniden üretimi mücadelenin bir tarafına göndermede bulunmaktadır. Lefebvre, farklı olguların (site, semt, arazi, yer) mekânsallaşma sürecinde benzer diyalektiksel yapı temelinde anlaşılması gerektiğinin altını çizmektedir. Çeşitli yönleriyle birbirinden farklılıklar gösteren bu olguların çeşitli yöntemlerle analiz edilmek suretiyle ayrıştırılması durumunda tekrardan bunların bir araya getirilmesi gerekmektedir (Urry, 2004, s. 11). Bu noktada Lefebvre devreye girerek bu bütünlüğü sağlamak amacıyla epistemolojik, ontolojik ve metodolojik bağlamda bir mekân üretimi biçimi geliştirmiş ve mekânsal üçlü kavramsallaştırmayla bu üretim biçiminin kavramsal bir çerçevesini, önceki mekân kavrayışlarından ayrılan bir bakış açısıyla sunmuştur. Mekânı çok yönlü ve belirli bir bütünlük içerisinde ele alan Lefebvre, mekân konusuna önemli bir yenilik getirmiştir (Yurdadön & Yavan, 2018, s. 304). Lefebvre'ye göre mekânın deneyimlenmesini “Mekânın Üretimi” kitabının epistemolojik temelini de oluşturan mekânsal üçlü sağlamaktadır (Merrifield, 2006, s. 108). Lefebvre'nin son derece karmaşık bir modelle ifade ettiği mekânsal üçlünün (mekân temsilleri/tasarlanan mekân, mekânsal pratik/algılanan mekân ve temsil mekânları/yaşanan mekân) pozitif eklektizim barındırmasının yanı sıra her birinin kendine özgü nitelikleri bulunmaktadır (Yurdadön & Yavan, 2018, s. 304). Mekânın toplumsal olarak üretimi bu üç moment arasında vuku bulan diyalektiksel etkileşim sonucunda gerçekleşir. Lefebvre geliştirmiş olduğu bu kuramının yalnızca coğrafya, tarih ve sosyoloji ile ilgili olmadığını aksine bu kuramının disiplinlerarası bir olgu olduğunu belirtmektedir (Çetin, 2010, s. 82). Lefebvre, bedeni mekânsal üçlünün merkezine alarak incelemektedir (Şekil 1). O, mekân üretimi süreci ile mekânsal üçlüyü sunarken bu üçlünün beden tarafından ne derecede deneyimlendiğine bakarak beden merkezli bir kurguya gitmektedir (Lefebvre, 2014, s. 69).

Şekil 1. Lefebvre'nin Mekânsal Üçlü Kuramı

Mekânsal üçlü, Lefebvre'nin mekân temelli teorilerinin önemli sacayağını oluşturmaktadır. Üçlü fiziksel, toplumsal ve zihinsel mekânların birbirleriyle kurdukları ilişkilerin ve karşılıkların incelenmesine olanak sağlar. Üçlü aynı zamanda, farklı toplum ve üretim şekillerinde mekân üretimi sürecinin deneyimlenmesinin incelenmesine de fırsatlar sunmaktadır (Ghulyan, 2017, s. 21). *Mekânın Üretimi* kitabında Lefebvre üçlünün genel bir çerçevesini şöyle sunmaktadır:

“Üçlü: algılanan – tasarlanan – yaşanan (mekânsal olarak: mekân pratiği – mekân temsili – temsil mekânları), soyut bir ‘model’ statüsü atfedilirse kapsamını yitirir. Ya somutu (‘dolaysız’ değil) ele geçirir ya da kısıtlı –diğer ideolojik dolayımardan biri olmak gibi- bir önem taşır. Yaşananın, tasarlananın, algılananın birbirine yaklaşması, dolayısıyla ‘özne’nin, herhangi bir toplumsal grup üyesinin kendini kaybetmeden bunların birinden diğerine geçebilmesi kendini dayatan bir şeydir” (Lefebvre, 2014, s. 69).

Lefebvre mekânsal üçlü bağlamında çizdiği çerçeveye bedene gönderme yaparak “toplumsal mekânın üç momentli boyutunu” anlamaya çalışmaktadır. Lefebvre’ye göre “öznenin mekânla kurduğu” ilişkinin aynı zamanda kendi bedeniyle olan ilişkiyi de içermesi bu durumu mümkün kılmaktadır (Lefebvre, 2014, s. 69).

Mekânsal Pratik (Spatial Practice)

Toplumlar sergiledikleri mekânsal pratiklerin sonucunda kendi mekânlarını üretir ve ürettikleri mekânlara sahip çıkarak onlara hâkim olur ve onları diyalektik bir etkileşim bağlamında ortaya koyarlar. Belirli bir toplum tarafından yaratılan mekânsal pratiğin keşfedilebilmesi ise ancak mekânın deşifre edilmesiyle gerçekleşebilir (Lefebvre, 2014, s. 67). Mekânsal pratiğin deşifre edilmesi suretiyle ortaya çıkarılması algılanan mekânla yakın benzerlikler sergilemektedir (Merrifield, 2006, s. 110). Neo-Kapitalist bağlamda mekânsal pratik kentsel ve gündelik gerçekliği algılanan mekânla birleştirmektedir (Lefebvre, 2014, s. 67). Mekânsal pratik, toplumsal mekânın maddi üretimini ve onu yapılandıran politik yaşam, boş zaman ve iş yerleri gibi uygulamaları kapsamaktadır. Bu mekânsal pratikler gerçekte olan ile tasavvur edilen üretim biçimlerinin birbirleriyle kurduğu ilişkileri de içermektedir. Burada belirli bir temele oturtulan mekânsal pratik hem tasarlanan ve yaşanan mekân süreçlerine aracılık yapar hem de temsil mekanları ile mekân temsilleri arasında bir bağ kurar (Bedash, 2012, s. 220). Algılanan mekân kapsamına giren ve kentsel gerçeklikler olarak da tanımlanabilecek (ev, işyeri, vakit geçirilen alanlar, ağlar ve güzergahları birbirine bağlayan kentsel öğeler) günlük rutin davranışlar ve alanlar bir bütün olarak mekânsal pratikleri oluşturmaktadır (Merrifield, 2006, s. 110). Belirli bağlantılar taşımalarına rağmen mekânsal pratikler mantıklı bir tutarlık ve entelektüel bir birikim sonucu oluşturulmuş alanlar değildir (Lefebvre, 2014, s. 68). Lefebvre mekânsal pratikleri aynı zamanda algılanan mekânlar olarak da tanımlamaktadır. Ona göre mekânsal pratikler ampirik temelde gözlemlenebilir, mimari ve alansal müdahaleler açısından gündelik yaşamda ve kent gerçekliğinin çeşitli düzeylerinde saptanabilir ve analiz edilebilir (Lefebvre, 2014, s. 410).

Lefebvre’ye göre banliyödeki toplu konutlarda ikamet eden birinin günlük yaşamdaki hareketi mekânsal pratiğe durum ve sınır bağlamında anlamlılık katan güzel bir örnektir (Lefebvre, 2014, s. 68). Mekânsal pratiğin algılanan mekân olarak da tarif edilmesinin ardında fiziksel mekânla doğrudan kurulan ilişki ile mekânın dolaysız deneyimlenmesine olanak tanınması yatmaktadır. Kent sakinleri kentsel alanda görünür olan ve algılarına hitap eden

mekânsal pratiklerin (sınırlar, yollar, işaretler) yardımıyla kent içindeki hareket alanlarını çizerler. Bu mekânsal pratikler vasıtasıyla birey kent içindeki konum duygusunu oluşturur (Merrifield, 2006, s. 110). Kentsel mekânda hareket halinde olanların tüm duyuları tarafından algılanan kentsel öğeler Lynch tarafından imge olarak tanımlanmaktadır. Ona göre imge, kentsel mekânda algılanan her şeyin bir birleşimidir (Lynch, 2014, s. 1). Bu bağlamda kentsel pratik ile imgenin kentsel mekânda çeşitli biçimlerde benzer algı durumlarına hitap ettiği ve bu iki öğenin birbiriyle çoğu noktada örtüştüğü saptaması yapılabilir.

Mekân Temsilleri (Representations of Space)

Lefebvre'ye (2014, s. 139) göre mekân temsilleri ideoloji tarihinin bir parçasıdır. O, mekân temsillerinin egemen mekânlar olduğu savını, temsillerin şehir meseleleri ile ilgilenen sanatçıların, planlamacıların ve teknokratların mekânları olması durumuyla açıklamaktadır (Lefebvre, 2014, s. 68). Mekân temsilleri temelde üretim ilişkileri tarafından dayatılan cephesel ilişkilerle, düzenle, işaretlerle, bilgilerle ve kodlarla ilintilidir (Lefebvre, 2014, s. 63). Dokularında bilgiyi ve ideolojiyi yansıtan mekân temsillerinin, mekân üretimi süreçlerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Buradaki yansıtımdan kasıt, mekânsal bağlamda mimari yoluyla tasarlanan bir yapının imgeler içinde görünürlüğünü yitirmemiş “temsiller aracılığıyla” yapılmasıdır (Lefebvre, 2014, s. 71). Mekân temsilleri, mekânın üretimi temelinde üretilen bilgi bağlamında kurulan kontrol aracılığıyla ve mekânsal pratiklerin deşifresiyle üretilir. İktidarın ve ideolojilerin temsilleri olan mekân temsilleri, temsil mekânlarında kendilerini üretirler (Bedash, 2012, s. 220).

Yukarıda çizilen bağlamda mekân temsilleri ele alındığında bu mekânların çeşitli iktidar biçimlerinin mantığına göre düzenlenmiş ve örgütlenmiş mekânlar olduğu anlaşılır. Bu mekân biçiminin zihinde düşünülme süreci, tasarlanması, bir simgeye dönüşmesi ve nesneleşen planlardan oluşması gibi faktörler bu mekân biçiminin soyutlama içerdiğinin açık birer göstergesi olarak okunmaktadır. Zihinde şekil kazanan bu mekânın nesneleşmesi mekânsal pratikler aracılığıyla gerçekleşmektedir (Merrifield, 2006, s. 109). Bu temelde bir analizle hareket eden Lefebvre de mekân temsillerini tasarlanan mekân olarak adlandırmıştır (Lefebvre, 2014, s. 68).

Temsil Mekânları (Spaces of Representation)

Temsil mekânları toplumun yasadışı ve yeraltı yönüne göndermede bulunan “karmaşık sembolizmleri” temsil etmektedir (Lefebvre, 2014, s. 63). Bu yönüyle de karmaşık sembolizmleri temsil eden temsil mekânlarının algılanan ve tasarlanan mekânlara göre belirlenmesi nispeten daha zordur. Gerek bu “Mekâna eşlik eden imge ve semboller” nedeniyle gerekse de bu mekânların kullanıcıların ve oturanların mekânları olmaları nedeniyle mekânlar yaşanan mekân olarak da tarif edilmektedir. Ayrıca bu mekânlar, filozofların, yazarların ve kimi sanatçıların mekânıdır. Temsil mekânları sınırları dahilindeki öğeleri sembolik olarak kullanarak fiziksel mekânı kapsamaktadır (Lefebvre, 2014, s. 68). “Kullanıcıların” ve “sakinlerin” sembolik kullanımlarına, imajlarına ve objelerine karşılık gelen ve gündelik hayatın sürdüğü bu mekânlar, argonun mekânlarıdır. Merrifield tarafından bu mekânlar parka bakan blok, köşedeki kafe, meyhaneden sonra sağdaki üçüncü sokak şeklinde tarif edilerek örneklendirilmiştir (Merrifield, 2006, s. 110). Herhangi bir bağlantıya ve tutarlılığa mecbur olmayan bu mekânların kökeni tarihe dayanmaktadır. Tarihe dayanmalarının nedeni ise bu

mekânlara nüfuz eden sembolizm ve imgelemden kaynaklanmaktadır. Bahsi geçen tarih toplumun ve onun bir üyesi olan bireyin tarihidir (Lefebvre, 2014, s. 70). Temsil mekânları konuşur, yaşanır ve bu mekânların bir merkezi veya çekirdeği bulunmaktadır. “Yatak, ev, oda, ego, kilise, mezarlık ve meydan...” gibi örnekler yaşananın geçtiği yeri ve “eylem” ile “tutku” alanlarını kapsar. Bu yönüyle temsil mekânları zamanı doğrudan içeren mekânlardır. Bu mekânların dinamik, akışkan ve niteleyici yönleri “durumsal”, “yönsel” ve “ilişkisel” gibi birçok tanımlamayı da içerebilmektedir. Bu mekânların üreticiliği üretilen sembolik eserler ile sınırlıdır (Lefebvre, 2014, s. 71). İktidar tarafından bu mekânlar özelinde geliştirilen hegemonya, halkın karşı mekân (*counterspaces*) üretimine ya da üretilen mekânlara boyun eğmesine neden olabilmektedir (Bedash, 2012, s. 220). Temsil mekânlarına iktidarın bilgi araçlarının boşluklarında ve gündelik yaşamda düzenlenen şenlik ve karnavallarda karşılaşılabilir (Ghulyan, 2017, s. 24). Temsil mekânları çeşitli yöntem ve araçlarla nitelendirilebilen mekânlar olarak bilinmektedir. Buna rağmen bu mekânlar iktidar tahakkümünün etkisinden kurtulamamaktadır. Bu yüzden bu mekânlar belirli bir sınırlılık çerçevesinde kendilerini görünür kılma fırsatı bulmaktadırlar.

Yukarıda irdelenen Lefebvre’nin mekânsal üçlü kuram tartışmaları, ontolojik bağlamda mekânın politik ve ekonomik boyutuna bir açıklık getirerek “zihinsel ve fiziksel mekân dikotomisi temelinde yetersiz kalan çerçeveyi” bir yönüyle aşmada başarılı olmuştur. Lefebvre ayrıca özellikle sosyoloji, felsefe ve doğa bilimlerinde birbirinden çeşitli yönleriyle ayrılan mekânı bir araya getirmiş ve bunları mekân kuramı bağlamında yeniden birleştirmiştir. Bu birleştirme sayesinde toplumsal pratiklerin etkisinin dışında işleyen ve belirli bir alana hapsolan mekân nosyonundan kurtulmuştur. Metodolojik bağlamda Lefebvre’nin mekân yaklaşımı göz önünde bulundurulduğunda, kendisi tarafından kurulan “üçlü yordamın” belirli bir diyalektik temele dayandığı anlaşılmaktadır. (Yurdadön & Yavan, 2018, s. 305). Lefebvre tarafından mekânsal üçlü kuramın unsurları (algılanan, tasarlanan ve yaşanan) şeklinde geliştirilen bu unsurların arasında karşılıklı bir şekilde kurulan ilişki mekân üretiminin bütünlüklü bir biçimde algılanmasını sağlamaktadır. Tartışma konusu edilen mekânsal üçlü kuram, yaşanan döneme, üçlünün sahip olduğu niteliklere ve toplumların üretim tarzına göre mekân üretim süreçlerine müdahale edebilmektedir (Lefebvre, 2014, s. 74).

Özetle; Lefebvre tarafından belirtildiği şekliyle mekânsal pratik her mekânda izler bırakmakta ya da mekânlar doğrudan mekânsal pratikler yoluyla inşa edilmektedir. Bu alan hegemonya mücadelesinden ve toplumsal çelişkilerden bağımsız ele alınamaz. Dolayısıyla mekânsal pratik alanda ya da algılanan mekânda var olmak her üretim etkinliğinin önemli amaçları arasındadır. Ağırlıklı olarak egemen üretim biçiminin mekânları şeklinde tarif edilen mekân temsilleri ya da tasarlanan mekân “mekânı nötr” bir şekilde ele alarak üreten/tasarlayan hegemonik güç ilişkilerinin mekânı şeklinde de açıklanabilir. Mekânsal pratik aracılığıyla mekân temsilleri kendini kurar. Bu iki unsurun mekânsal pratikte gizli kalan tarafına ise temsil mekânları denk gelmektedir (Yurdadön & Yavan, 2018, s. 306).

İKTİDARIN MEKÂN ÜRETİM SÜRECİ

Yeni mekânsal inşa süreçleri oluşturan ve yapısal temelde bir dönüşüm içinde olan toplum kendisini mekân aracılığıyla ifade etmektedir. Mekân ve toplum arasında oldukça

karmaşık bir ilişki ağı bulunmaktadır. Mekânın “toplumun yansıması” şeklinde değil de “toplumun ifadesi” şeklinde tarif edilmesi bu karmaşayı doğuran en büyük neden olarak karşımızda durmaktadır. Bu yüzden Castells mekânın toplumun doğrudan kendisi olduğunu, bir çıktısı veya fotokopisi olmadığını belirtir. Ayrıca Castells’e göre mekâna dair gelişim gösteren süreç ve biçimler belirli bir bütünlük içerisinde bizzat toplumun dinamikleri tarafından üretilmektedir. Toplumda egemenliğini sürdüren kişilerin neden olduğu çatışmalar ve geliştirdiği stratejiler ekseninde süren mücadeleler bir bütün olarak bu üretimin kapsamındadır (Castells, 2008, s. 546). Bizzat mekânda başlayan siyaset açısından mekânsallaşmanın büyük bir önemi bulunmaktadır (Dikeç, 2016, s. 48). Siyaset üzerine düşünmenin temelinde de mekân yatmaktadır. Bu anlamda siyaset mekânı yönetim, denetim ve tahakkümün zuhur ettiği bir alana çevirebilir (Dikeç, 2016, s. 53). Foucault ise mekânı güç ve bilgiye dair söylemlerin gerçek güç ilişkilerine evrildiği alan olarak görmektedir (Rabinow, 1984, s. 12).

Kişi veya grupların zora veya rızaya dayalı bir şekilde ait oldukları toplumsal yapılar içerisinde herhangi bir yönleri ile ön plana çıkmaları durumunda bu kişiler artık belirli bir iktidara ulaşmış olurlar. Belirli bir iktidara ulaşmış olan bu kişi veya gruplar, ilgi alanlarına giren konularda toplumun denetlenmesi, yönlendirilmesi ya da özgürlükleri ile ilgili herhangi bir konuda tasarrufta bulunma yetkisini ellerinde bulundururlar. İktidar olma gücüne kavuşanlar zamanla toplumsal dinamiklerin tüm evrelerinde söz sahibi olmaya çalışırlar. İktidar olma durumunun verdiği sınırsız söz söyleme ve müdahalede bulunma hali iktidarın bir dönem dini argümanlar sayesinde, başka bir dönemde ise siyasal, kültürel veya ekonomik argümanlar temelinde kendisine alan açmaya çalıştığını göstermiştir. Özellikle kırsalda hayvancılığa ve toprağa sahiplik temelinde gelişme gösteren iktidar biçiminin kentte yoğunluklu olarak kendisini siyasal, askeri, dinsel ve ekonomik alanlarda yeniden ürettiği bilinmektedir. İktidarın kentsel alanda yeniden üretimiyle kentsel toplumsal pratiklerin bu iktidarın denetimine girmesini de beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla eskiden sadece kırsal alandaki üretim ilişkileriyle sınırlı olan iktidar, kentsel alanlardaki arazileri ele geçirmekle kendine yeni alanlar açmış ve bu alanlarda kendi denetimi ve yetkisinde mekân üretim biçimleri geliştirmiş ve uygulamıştır.

Bu tartışmaların paralelinde iktidarı tanımlayan Foucault’ya göre:

“İktidar mümkün eylemler üzerinde işleyen bir eylemler kümesidir: eyleyen öznelere davranışlarının kaydolduğu imkân alanı üzerinde yer alır: teşvik eder, kıskırtır, zorlaştırır ya da kolaylaştırır, baştan çıkarır, sınırlar veya genişletir, aşağı yukarı olası duruma taşır; mutlak olarak engeller veya uç noktada sınırlar; yalnız eylemde buldukları / bulunabilecekleri ölçüde eyleyen özne ya da öznelere üzerinde eylemde bulunma biçimidir” (Foucault, 2014, s. 74).

İktidar, belirli politikalar temelinde mekânda kendisini yeniden üretmekte ve örgütlenmektedir. Foucault, tarihsel süreçte mekânsal örgütlenmenin sürekli çeşitli iktidar ilişkilerinin odağında olduğunu belirtir. İktidar, mekân ve bu mekânların sakinlerini, iktidarını inşa ettiği süreçte istediği gibi biçimlendirmiştir. Mekânsal dağılımla ilintili bir biçimde değişkenlik gösteren iktidarın gücü, daima toprakla ilişki içinde olmuştur. Foucault, iktidarın politik sağlamlığını emir, istenç, ticari ve fikrî dolaşımların yoğunluğuna bağlamaktadır (Foucault, 2013, s. 16). Toplumsal mekân ile kimliğin temel unsuru olan iktidar, toplumsal kimlik ve mekânı ya da yeri “karşılıklı toplumsal ilişkiler” bağlamında üretmektedir. Massey’e göre iktidar etkisinin görüldüğü toplumsal ilişkiler, iktidarın biçim ve aracı olan toplumsal

ilişkileri zorunlu olarak mekânsallaştırmaktadır (2016, s. 38). Toplumsal ilişkiler mekânsal bir biçim kazandıklarında “diğer ilişkiler” ile kurulan “kimlik” ya da “nesnelere” mekânsal ilişkiler içinde kendilerini oluştururlar. Dolayısıyla da bu durum iktidarın zorunlu olarak mekânsallaşmasıyla sonuçlanır. Bunun yanı sıra iktidar etkisindeki toplumsal ilişkilerin mekânda bir araya gelmesi siyasal kimliklerin oluşmasını da sağlar. Bu oluşum bahsi geçen ilişkinin iki yönlü işlediğinin de bir göstergesi olarak okunabilir (Massey, 2016, s. 39).

İktidar kamusal ve kentsel alanları halka gücünün bir göstergesi şeklinde sunmaktadır. Bu güç gösterim mekânlarına başvurmasının altında halkın üzerindeki denetimini pekiştirmesi yatmaktadır. Bu çerçevede iktidar, sokakları, meydanları, cadde, bina ve parkları tasarlamış ve yeniden biçimlendirmiştir. Bu vesileyle iktidar artık tüm kamusal alanları kapsamıştır. O, artık her yerdedir. İktidar mekanizmasının ayrılmaz parçası uzmanlar eliyle yeniden biçim kazanan kentsel mekân, artık kentlinin ihtiyaçlarını karşılamanın çok ötesine geçmiştir (Tarhan, 2016, s. 46). İktidar yeni bir mekân söylemi kurmak amacıyla kent ve mekân uzmanlarından yardım alarak mekânı kendi ideolojik dünyası temelinde yeniden biçimlendirir (Tarhan, 2016, s. 50). Bu yeni söylem mekânla ilintili birçok karmaşaya ve soruna kendisi açısından bir çözüm de sunmaktadır. İktidarın yeni mekân söylemi toplumun mekân algısını (mekânsal pratiğini) da dönüştürmeyi amaçlamaktadır. İktidarın mekâna müdahale etmek suretiyle zihinlerdeki anlamını değiştirmesi veya dönüştürmesi mekân ve toplumun birbiriyle kurduğu ilişkinin kopmasını da beraberinde getirebilmektedir. İktidarın toplumdaki onay almadan kendi tasavvuruna uygun bir biçimde giriştiği mekân müdahaleleri toplumun içinden iktidarın mekân inşalarına karşı bir çıkışı ya da buraların kullanımını ile ilgili bir protestoyu tetikleyebilmektedir. Mekânın biçimlenmesini kimlik, mülkiyet ve gelecek temelinde yeniden üretmeyi tasarlayan iktidar, kenti projelerinden rahatsız olanların ve bu projeleri onaylayanların mücadele alanına (Çekiç vd., 2017) çevirerek mekânsal projeler düzlemindeki bir çatışmayı tetikleyebilmektedir.

Sartori’ye göre, gözle görünen en etkili otorite olduğu için iktidar da bu yola başvurarak kentsel mekânda ideolojik tasavvurlarını görünür kılmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla görünenin somut bağlamda elle tutulur olması ya da gerçek olması ve algılara hitap etmesi bu alanların insanlar tarafından onaylanmasını kolaylaştırmaktadır (Sartori, 2006, s. 54). Görülebilen ideolojik mekânlar insanların algılarına doğrudan hitap ederek varlıklarını sürdürürken görülemeyenler ise insanlar tarafından algılanmadığı için de yok sayılmaktadır. Görülebilir olmanın değeri çoğu zaman görülmeyene kıyasla daha fazladır. Bu anlamda herhangi bir ideolojik temsil mekânın insanlar üzerinde etkide bulunabilmesi ve iktidara araçlık edebilmesi için bu mekânın görülebilir olması zorunludur. Temsiller hem bir bilginin ürünü hem de iktidar açısından gücün dışı vurmasının bir aracı oldukları için iktidar tarafından bu alanlar ayrı bir anlam kazanmaktadır (Sümer, 2011, s. 59). Bu temsil alanları aracılığıyla güç ilişkileri gündelik yaşama yansır.

Özellikle Sovyetler Birliği gibi halkın ağır ideolojik mesajlar altında yaşadığı ülkelerde kentin belirli noktalarında yerleştirilen heykeller, imgeler ve o günkü iktidarın ideolojisine uygun temsiller, iktidarın halka yeni sistemi benimsetmeye çalıştığı pratiğin eseridir. Sovyet iktidarı yönetsel ve mekânsal araçlar vasıtasıyla halka iktidar değişikliğinin gerçekleştiğini anlatmayı da hedeflemiştir (Akpınar, 2013, s. 110). Çırağan, Dolmabahçe ve Beylerbeyi Saraylarının Osmanlı Dönemi’nde imparatorluk başkenti İstanbul’da inşası, girilen savaflardan sonra alınan mağlubiyetlerin halka yansımalarını engellemek amacıyla yapılan inşalardır (Çınar,

2020, s. 113). Cumhuriyetin ilk dönemlerinden itibaren başkent Ankara özelinde başlayan mekâna müdahale süreci, ülkenin diğer kentlerinde de sürmüştür. Yeniden inşa edilen kentsel alanlarda, Cumhuriyet ile Kemalist değerlere uygun modern kent tasarım pratikleri sergilenmiştir. İlk başta hükümete ait bina, park ve meydanlarda başlayan müdahale süreci zamanla kentlerin konut biçimlerinde de etkili olmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) iktidara gelmesiyle birlikte Selçuklu ve Osmanlı mimarisine göndermede bulunan, çoğu zaman da birebir kopyası 'yeni' mekân inşa politikaları yürürlüğe alınmıştır. AK Parti, tıpkı önceki iktidarlarda olduğu gibi mekânda kendinden izler bırakmak amacıyla çeşitli müdahalelerde bulunmuş ve mekânları çoğunlukla ideolojik veya İslami sembollerle yeniden üretmiştir. Mekân, hem siyaset kurulumunun doğrudan bir öznesi hem de iktidarın ve siyasetin bir aracı konumundadır. İktidar mekânda kendini görünür kılmak amacıyla dili, kültürü, kimliği, dini, ideolojiyi ve ekonomiyi araçsallaştırabilmektedir. Bunlar aracılığıyla kendini mekânda kurar ve sunar.

İktidarın kentsel mekânın öğelerine (anıt, park, kültür ve sanat merkezi, sergi, tiyatro, cadde vb.) müdahalesi kentsel mekânı onu destekleyenler açısından daha kullanışlı kılarken kentin diğer kullanıcıları açısından bu durum olumsuz sonuçlara neden olabilmektedir. Böylelikle mekâna müdahalede bulunanın ideolojisi, mekâna müdahale biçimi ve amacı mekânın kullanıcılarının kimlerden oluşacağı noktasında da önemli ipuçları barındırmaktadır. Shields (1991) da bu aktarımları destekler nitelikte bir görüş belirtmektedir. Ona göre; ideolojik ya da politik mekânlar belirli toplumsal gruplara açık, diğer toplumsal gruplara ise kapalı olurlar. Bu bağlamda mekân üzerinde toplumsal grupların bir bölümünün gücü bulunmaktayken diğer bir bölümünün bu mekânlar üzerinde yetkileri ve güçleri daha sınırlı olmaktadır (Johansson & Vinthagen, 2014, s. 11). İktidarın mekân üzerindeki tasavvur biçimi Lefebvre'nin mekânsal üçlü tartışmasında sunduğu perspektife karşılık gelen bir yönü bulunmaktadır. Mekânsal üçlünün birbiriyle karşılıklı ayrılmaz ilişkisi, iktidarın müdahil olduğu çoğu mekân inşa ve dönüşüm biçimlerinde kendisine alan bulmaktadır. İktidar müdahalesindeki mekânlarda (konut, meydan, anıt, kilise, müze, park, bulvar vb.) mekânsal üçlünün hem *algılanan* hem *yaşanan* hem de *tasarlanan* yönüne göndermede bulunan imge ve sembollere rastlanması kaçınılmazdır.

SONUÇ

Makalede, mekân ve iktidar ilişkisi temelinde mekân üretim süreçlerinin ele alınarak incelenmesi için mekânsal üçlü bağlamında kavramsal ve yapısal bir çerçeve çizilmiştir. Burada çizilen çerçeve mekân üretim süreçlerinde somut bağlamda mekân tartışmaları açısından kullanışlı ve uygulanabilir bir alan sunabilir. Özellikle 1970'li yıllardan itibaren mekân, kentsel mekân ve mekânın üretimi tartışmalarında ön plana çıkan Lefebvre'nin kuramları somut ve kuramsal araştırmalar için önemli bir zemin oluşturmuştur.

Makale, mekân üretimi sürecinde iktidarın etkisini Lefebvre'nin mekânsal üçlü kuramı bağlamında tartışmıştır. Bu çerçevede Lefebvre'nin mekânsal üçlü (algılanan, tasarlanan, yaşanan) kuramına, iktidar ile mekân üretimi ilişkisine ve iktidarın mekâna yaklaşımı ve mekânı üretme sürecine açıklık getirilmiştir. Makalede bu konuların tartışılmasının akabinde ayrıca mekân üretim süreçlerinde mekânsal üçlü unsurlarından hangisinin iktidarın varlığına

ağırlıklı olarak göndermede bulunduğu konusu da değerlendirilmiştir. Bu noktada mekânsal üçlü unsurların görünürlüğünün iktidarın mekâna müdahale biçimine göre değişkenlik gösterebileceği değerlendirilmiştir. Lefebvre'nin söz konusu unsurların birbirinden ayrı ele alınarak incelenmesi hususundaki endişeleri dikkate alınarak bir tartışma yürütülmüştür. İktidarın müdahale biçimi ve tarzına göre mekânsal üçlü unsurlarda iktidarın izlerine rastlanılabileceği hususunun altı çizilmiştir. Lefebvre'nin mekân tartışmasında sunmuş olduğu; iktidarın mekânla kurduğu ilişki mekânı siyasetin veya ideolojinin bir aracı haline getirir yönündeki uyarısı ise mekân ve iktidar ilişkisine dair önemli ipuçları sunmaktadır.

İktidar mekâna yaptığı müdahalelerle mekânı kendi amacına ve ideolojisine hizmet eden bir araç haline getirebilir. Nitekim mekânın üretimi iktidarın tasarrufu dışında sınırlayıcı bir bağlamda kendine yer bulabilir. Çalışmada görüşlerine başvuru düşünürlerin üzerinde mutabık kaldığı en önemli şeylerden biri “iktidarın her yerde olduğu” gerçeğidir. İktidar mekân üretim sürecinin her aşamasında kendini farklı gösterenlerle ortaya koyabilmektedir. Dolayısıyla iktidarın izni olmadan mekâna, farklı kesimlerce, yapılan her müdahale legal sayılan zeminin dışına taşabilmektedir. Bu bağlamda mekân üretiminin başından sonuna iktidarın izni alınması, iktidarın uygun gördüğü bir mekân üretim biçimi tasarımı yapılması söz konusu üretimi legalin sınırları içerisinde tutabilir. Çünkü iktidar aynı zamanda legal ve illegalliği de belirleyendir. Bir bakıma atayandır. Dolayısıyla, ona rağmen girilen bir mekân üretimi/tasarımı onunla karşı karşıya gelişi de beraberinde getirir. Bu durum çoğu zaman yerelde kentsel/toplumsal çatışmaları tetikleyebilmektedir.

KAYNAKÇA

- Agnew, J. (2011). “Space and Place”. *The SAGE handbook of geographical knowledge*, 316-330.
- Akkoç, A. D. (29 Nisan 2010). “Yasaklı Mekân Açılırken”. <https://www.birikimdergisi.com/guncel/820/yasakli-mekân-acilirken>, [Erişim: 19 Mayıs 2022].
- Akpınar, E. (2013). “Siyasallaşan Mekân, Mekânsallaşan Siyaset”. *AKRA Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 1 (1), 107-115.
- Bedash, Y. A. (2012). “Konseptsiya Sotsialnogo Prostranstva Anri Lefevra”. *Vestnik Tomskogo Gosudarstvennogo Pedagogicheskogo Universiteta*, 11/126.
- Castells, M. (1978). *İktidar, Kentsel Sistem ve Sınıf Mücadelesi*, çev. A. Barışık, Mimarlık (76:1)
- Castells, M. (2008). *Ağ Toplumunun Yükselişi Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*. C1 İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çekiç, İ. T. vd., (2017). “Mekânsal Müdahale Süreçleri ve Mücadele Pratikleri”. *Planlama*, vol.27, no.1, 1-6.
- Çetin, İ. (2010). “Gecekonduunun Kentle Bütünleşme Sürecinde Alan-Mekân Faktörü: İzmir Örneği”. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Çınar, R. Ü. (2020). *Ecdadın İcadı AKP İktidarında Bellek Mücadelesi*. İstanbul: İletişim.
- Dikeç, M. (2016). “Siyaset Üzerine Düşünme Tarzı Olarak Mekân”. *cogito*, sayı: 84
- Ercan, F. (2001). *Toplumlar ve Ekonomiler: Sosyal Bilimleri Açın!* İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Foucault, M. (2012). *İktidarın Gözü*. Çev. Işık Ergüden, 3. Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2013). *Güvenlik, Toprak, Nüfus: Collège de France dersleri (1977-1978)*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Foucault, M. (2014). *Özne ve İktidar: Seçme Yazılar 2*. Çev. Işık Ergüden ve Osman Akınhay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ghulyan, H. (2017). “Lefebvre'nin Mekân Kuramının Yapısal ve Kavramsal Çerçevesine Dair Bir Okuma (A Reading of the Structural and Conceptual Framework of Lefebvre's Theory of

- Space)". *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi [Journal of Modern Local Governments]*, 26(3), 1-29.
- Gottdiener, M. (2000). "Lefebvre and the Bias of Academic Urbanism: What Can We Learn From the "New" Urban Analysis?". *City*, 4(1), 93-100.
- Johansson, A. & Vinthagen, S. (2014). "Gündelik Direnişin Boyutları: Analitik Bir Çerçeve". *Critical Sociology*, 1-19.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lynch, K. (2014). *Kent İmgesi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Madanipour, A., (1999). 'Why are the Design and Development of Public Spaces Significant for Cities', *Environment and Planning B: Planning and Design*, 26(6), 879-891.
- Massey, D. (2016). "Radikal Demokrasiyi Mekân Üzerinden Düşünmek". *cogito*, sayı: 84.
- Merrifield, A. (2006). *Henri Lefebvre: A Critical Introduction*. Oxfordshire: Taylor & Francis. Routledge.
- Özkan, M. (21 Mayıs 2012). "Kamusal Mekânda İktidar Baskısı ve Direniş Olanakları". <https://mimaritasarimvelestiri.wordpress.com/2012/05/21/kamusal-mekanda-iktidar-baskisi-ve-direnis-olanaklari-melike-ozkan/>. [Erişim: 02.03.2022].
- Rabinow, R. (1984). "Michel Foucault ile Söyleşi: Mekân Bilgi Erk". Çev: Mehmet Adam. *Mimarlık Dergisi*, 84, 7-8.
- Sartori, G. (2006). *Görmenin İktidarı*. İstanbul: Karakutu Yayınları.
- Sennett, R. (2011). *Otorite*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Shields, R. (1991). *Places on the Margin*. New York. NY: Routledge.
- Shonfield, K., (1998). At Home with Strangers: Public Space and the New Urbanity, Working Paper 8: *The Richness of Cities, London: Comedia and Demos*.
- Soja, E. (1996). "Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places". *Capital & Class*, 22(1), 137-139.
- Sümer, N. (2011). "İktidarın Yeniden Üretim Aracı Olarak Simgelerin Kullanımı". Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Tarhan, Ö. I. (2016). "Kamusalın Politik İçeriğinin Mekâna Yansımaları Bağlamında Kentsel Kamusal Mekânda Güç Mücadelesi". Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Teraman, Ö. (2014). "Kent Mekânı Tasarımında İdeolojik Bir Temsil Aracı: Küçük Asya'da Roma İmparatorlar Kültü'nün Mimari Yoluyla Temsili". Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Urry, J. (2004). "The Sociology of Space and Place". *The Blackwell, Companion to Sociology*, 3-15.
- Yazıcıoğlu Halu, Z. (2010). "Kentsel Mekân Olarak Caddelerin Mekânsal Karakterinin Yürünebilirlik Bağlamında İrdelenmesi, Bağdat Caddesi Örneği". Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Yurdadön, A. P. & Yavan, N. (2018). "Mekânın Üretimi ve Lefebvre'in Mekânsal Üçlü Kavramsallaştırmasının Görünürlüğü: Taksim Gezi Parkı Örneği". *Planlama*, 28(3), 302-314.